

મસ્તીખોર માશૂક

પ્રતિમાલા.

પુસ્તક ૧ હા.૩

મસ્તીખોર માશૂક.

લેખક:

એસ. એમ. કાપડિયા.

સુબક.

પ્રકાશક,

એસ. એમ. કાપડિયા,

મેનેજર વસન્ત એન્ડ કંપની.

પાર્વતી મેન્શન, ગ્રાન્ટરોડ,

સુબક.

પટેલ ડાહ્યાભાઈ રાવનરા પો

શ્રી પ્રજાહિતાર્થ મુદ્રાલયનીયોગ—અમદાવાદ.

છાપી. કે. રા. ૧૯૧૭.

સને ૧૯૧૭.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૦૦

કિંમત રૂ. ૭૫૦૦.

જાહેરાત
સાહિત્ય
૧૯૭૬
ગુજરાતી લેખકોના ગ્રંથો : ૩૬

વ્યાપારી ભાઈઓને અમૂલ્ય લેક !

જાહેરખબરના આ જમાનામાં દરેક વ્યાપાર પોતાના ધંધાની જાહેરખબર ફેલાવે છે, પણ તેમાં મકદાર ભાષા ન હોવાથી પ્રજામાં જોઈતી અસર થતી નથી. માટે,

જો તમારે થોડા સમયમાં તમારા ધંધાને બહોળી જાહેરાત આપવી હોય, જાહેરખબરની ભાષા સ્પષ્ટ દ્વાર અને રસવતી બનાવવી હોય, તમારા ધંધાને ઉપયોગી રસીલી ગઝલો, કંવાલીઓ, વાર્તાઓ, વિગેરે લખાવી, પ્રજામાં માનીતા થઈ

હજારો રૂપિયા કમાવા હોય તો

તમારી જાહેરખબર અમારી પાસે લખાવો. તમને જરૂર પડે તો. ભાવ દરેકને માફક આવે એવા:

તુરંત

મુદ્રી

મુદ્રી

અલૌકિક મોડે

મધુર ઍન્ડ કંપની

આસપાસની જડ વસ્તુને પણ ચતન

અનન્તવાડી, મધ.

* હું તો પ્રેમની જોગણ પિયુને શોધી શકું નહીં
પણ ગવાશે.

ગુજરાત વિદ્યાપાઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાત કૌપીર્ગાજિમ મિશાગ]

અનુક્રમાંક ૭૦૧૦

વર્ષ

પુસ્તકનું નામ મરતીપાર મા ૧૫૩

વિષય ૬ : ૩

મસ્તીખોર મારૂક.

પ્રકરણ ૧ લું.

મદમસ્ત લલના.

જીવન આપું સમર્પું પ્રેમને માટે હું બહાલા !
જગાવું જંગલે જંગલ પ્રીતિની ધૂન, બહાલા !
મીઠા એ સ્નેહને માટે બધું કર્યાન, બહાલા !
જગતમાં જીવવું બસ એક પ્રેમને માટે, બહાલા !

પ્રશાન્ત નીલાકાશમાં પૂર્ણિમાનો ચન્દ્ર ખીટી રહ્યો છે.
શિતલ ધવાલ ચન્દ્રિકા પૃથ્વીપર ચમી રેડી રહી છે. મન્દ મન્દ સમીર
સહરીઓ પ્રેમી યુગ્મેના હૃદયમાં સ્વર્ગિય શાન્તિ રેડે છે.

ચન્દ્રની રાત એ પ્રેમીઓનું સ્વર્ગ છે. જીવનની મોંઘી દહાણુ
છે. ચન્દ્રની રાતની લહેર પ્રેમીઓને મન અપૂર્ય છે. એ રાતે પૃથ્વી.
પર અમીયારા વરસે છે. સૃષ્ટિ સ્વર્ગ બન છે અને નવજીવનમાં
પ્રવેશતા નવદમ્પત્તિઓને મન આ દુનિયામાં પ્રેમ-પ્રેમ થઈ રહે છે !
સ્નેહની ચંડી મીઠી દહાણુ લેવી અને દેવી એ સિવાય આ જગતમાં
ખીજું કંઈ કર્તવ્ય છેજ નહિ એમ લાગે છે. પતિ ગાય અને
પતિ સાંભળે. એકએકના દીલની ગુંચો ઉઠેલે. રાકના હૃદયમાં
ગમાય. અધરરસ પીએ અને પાય. અહા! દુનિયાની એ
ગેરી દહાણુ છે જીવનનો એ અમલ્ય પ્રેમી એ.

ઓપાટીના દરિયા કિનારા પાણીના સુવાજ્જોને !
છે. આ બંગલાને લોકો “મુજા” કોઈ કોઈ વાપરનાર ને !
આસપાસ એક ન્હાનો “હો” સ્વામી ગયો પરદેશ ને !
હોજ અને હોજમાં “હો” ન્યાં રસિકતા નવ લેશ ને !
બાન થવું નથી; કારણ તણાતી લલનાએ આ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ્યું.
ધમિશ્રીત વાયુવહન લીટીઓ ઉલટાવી ઉલટાવી લલકારી. “યૌવન

“કુમુદ વીલા” ને એક વિશાલ અગાસી છે. આ અગાસી-
પર શ્વેત ચન્દ્રિકા પથરાવાથી તે અજબ રીતે સુંદર બની છે.
તેની સુંદરતામાં ઔર વધારો કરનારી એક અઢારેક વર્ષની યોવન
મસ્ત યુવતી એક સુંદર ચટાઇપર બેસી દિલરૂપાના તારોપર પો-
તાની કામલ આંગળીઓ છટાથી ફેરવી રહી છે. ચન્દ્રની રાત, શાન્ત
સ્થલ, કિન્નરકંઠી યુવતીનું વીણારવમિશ્રીત ગાયન; પછી પૂછવુંજ
શું ? ઇન્દ્રની “અપસરાનું” ગાન આ યુવતીના સંગિત આગળ
તૃણવત લાગતું.

યુવતી ધીમા પણ મધુર અવાજે ગાતી હતી.

ગઝલ.

જગતને સ્વર્ગમાં પલટો, દુઃખો દરિયા મહિં નાખે,
દીએ સુખ શાન્તિ જે નિત્યે, પિયુ ! એ ચીજ તે શું છે ?
કહો કામણુર્જયુ જાદુ પ્રિયતમ ! જગતમાં ક્યાં છે ?
કે જેથી માનવી શાન્તિ અને સુખો મહીં લોટે.
બધા ઉસ્તાદ દુનિયાના અને સૌ તત્ત્વવેદાઓ,
જલે માને ગમે “તે પણ, ખરું છે સુખ પ્રીતિમાં.
ફકત બેઅક્ષરી એ શબ્દમાં કે દિવ્ય જાદુ છે,
અહા ! બસ પ્રેમ, તારા વિણ દુનિયા ખારી ખાટી છે !
પિયુ-પ્રિયતમ-મીઠા-ઠંઠાણ તણા દીલમાં શમાઉં ને
જીવનની લલાચ મેંઘી લઉં-દઉં એ સ્વર્ગ મહારું છે. *

સમય શાન્ત હતો. વાતાવરણમાં યુવતીના મધુર સંગિતથી
અમીરસનાં ઝરણાં વહી રહ્યાં. ચન્દ્ર પણ જાણે મદમસ્ત લલ-
નાના સંપર્કમાં બૂલી ગયો હોય તેમ સ્થિર ઉભો હતો. વાયુ
પણ યુવતીના સુન્દરતાની લહેરમાં વૃક્ષવલ્લરીઓને ચમકાવતો
મૂકી, ની પરી જેવી-ઇન્દ્રની અપસરા જેવી
અલૌકિક મીઠાવાદી તે પગાડી રહી હતી. એ
આસપાસની જડ વસ્તુને પણ ચંતન હતી. એ મીઠાશ એની

* હું તો પ્રેમની જોગણુ પિયુને શોધી ચાલી ” એ રાગમાં
પણ ગવાશે.

માયન પૂરું થયું અને યુવતીએ દિલરૂપા બાબુમાં મૂક્યું. ઉપર દષ્ટિ જતાં જ ચન્દ્ર સરમાયો અને વાદળોનો આશરો લઈ પોતાનું મ્હો છૂપાવવા લાગ્યો. યુવતી ઉભી થઈ, અગાસીના કંઠેરા આગળ આવી અને આસપાસ નજર ફેંકવા લાગી. રહામે સમુદ્ર ઉછાળા મારી રહ્યો હતો. મોજાંઓ ધુધવાટ કરતા હતા અને કુદરતનું કંઈ માર્મિક ગાન ગાતાં હતાં. કિનારાપર કોઈ મુસલમાનનો છોકરો કબ્બાલી લલકારી રહ્યો હતો, અને “સીના...સે લગા લઉં, ચા હે બોલો યા ન બોલો” માં “કુદશી મલાઈ” નો કંઠેર અવાજ જળતો હતો. બગીચામાંના પુષ્પોની મધુર સુગંધ યુવતીને માટે ખાસ કાળજી રાખી પવન ધસડી લાવતો અને છતાં યુવતી કોઈની દરકાર કર્યા વિના કામણુગારા ઓખેાપર દુર્ગંધ સ્મિત ફરકાવી આમતેમ સ્નેહાળ નજર ફેરવી રહી હતી.

યુવતીએ અત્યારે ઝીકની ટીલીવાળી સફેદ રેશમી સાડી પહેરી હતી. ચન્દ્રકામાં એની સાડી ઝગારા મારી એના સંયમચળિત સૌન્દર્યમાં અભિવૃદ્ધિ કરતી હતી. યુવતીનું વદન ગૌર અને બરાઉ હતું. બરાઉ ગાલ ઉપર યુવાનીની મૃદુ-કુંળી-તાજી સુરખી હતી. કાળી-મ્હોટી આંખોમાં જલદુષ્ક કામણુ હતું. પવનના સપાટાએ એના માથાપરનો સાડીનો છેડો ખસેડી નાખ્યો અને ળા, લાંબા વાળનો બરાઉ અંખોડો ખુલ્લો થતાં એનું સૌન્દર્ય ગજબ કરી રહ્યું.

યુવતી આમતેમ જોતી હતી એટલામાં પાસેના બંગલોમાં કોઈ હારમોનિયમપર ગાતું હોય એવો અવાજ આવ્યો.

સુન્દર-નવલ-ઉદ્યાનમાં નવ કુસુમકલિઓ મીસતી;
સૌન્દર્ય ને સૌગન્ધ્યથી કંઈ કંઈ જોડે રીઝવતી;
એ નવલ, મધુરી, રસભરી કલિને કોઈ કોઈ વિરહથી;
કરમો જતી, મુકાબ જતી, કોઈ ને કોઈ જિંદગી ?
પુષ્પો અહુ કુંજમ નિમાર નો સુવાસ જો !
અહળક ભરે એ સુગંધની મુખ્ય કોઈ વાપરનાર જો !
યોવન મીઠું સ્વામી ગયો પરદેશ જો !
શા કામની જો જ્યાં રસિકતા નવ લેશ જો !

યુવાનીની આંખોમાં તણાતી લલનાએ આ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ્યું. જાનારે છેલ્લી ટીલીઓ ઉલટાવી ઉલટાવી લલકારી. “યૌવન

ખીલ્યું યુવતી તણું, સ્વામી ગયો પરદેશ જો !” સાંભળી યુવતીએ દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાખ્યો. અને એ કંઈ ઉંઠા વિચારમાં લીન થઈ મઠ.

પ્રકરણ ૨ જી.

પ્રેમનો ચમકારો.

યુવતીનું નામ રમા હતું. રમા એ “કુમુદ વીલા”નું બુલબુલ હતું. એને મેળવવાને લલલલા શ્રીમન્ત યુવાનોમાં સ્પર્ધા ચાલી રહી હતી. રમાના પિતા નવનીતલાલ જ્યારે એને પોતાની સાથે કોઈ પાર્ટીમાં કે સભામાં લઈ જતા ત્યારે રમા સાથે વાત કરવા એક મોટી ફોજ તૂટી પડતી! રમાની આંખોનું નૃત્ય ગાર્ડન પાર્ટી ને ડીનર પાર્ટી-એટરોમ ને ટી-પાર્ટીમાં ગજબ વરસાવતું. રમા પોતે પણ નહોતી જાણતી કે તેનામાં શું બધું છે ! એના પિતા સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના પૂર્ણ ભક્ત હતા. સ્ત્રી પુરુષોને સમાન લઈ છે, લલનાઓ ચુંલાની ચાકરડી નહિ પણ જીવનની માર્ગદર્શક સલાહકાર છે. આ-રણા પાછળની સાવરણી નહિ પણ જીવનને પ્રોત્સાહન આપનાર દેવી છે, એવું નવનીતલાલ માનતા. એમની પત્નિ કુમુદસુન્દરીને એ સત્ય પ્રેમથી ચાહતા અને પોતે બે ચાર લાખના માલિક હોવા છતાં પત્નિની માંદગી વેળા, તેની સેવાચાકરીમાં ખડ પડે મંડળ રહ્યા હતાં. સ્નેહ એટલે શારિરિક વિકાસ નહિ પણ કોઈ સ્વર્ગિય-દેવી બાવનો એવી નવનીતલાલની માન્યતા હતી. એ આદર્શ સુધારક હતા. સ્ત્રીમાં ભલે સમાજમાં ફેર, ભાષણો આપે તથા બીજાં સંસાર સુધારોના કામો કરે; પણ તે સાથેજ તેમની ત્વાભાવિક નમ્રતા, સ્નેહાળુ અને મધુરતાનો વિકાસ પણ થવોજ જોઈએ. જીવનને સ્વર્ગીય બનાવવા માટે એક પ્રેમાળ બહાલી ગિવાય કુમુદસુન્દરી નથી. પતિ અને પ્રેમ વિશુદ્ધ અને સ્વતંત્ર થાય તોજ મનુષ્ય જીવનની ભૂમિકો દેવતાની શકે.

દેવયોગે કુમુદસુન્દરી

તમારે લેખક થવું છે ? તમે કોણ છો ? તમારે સાહિત્યકાર થવું છે. જો તમારે સાહિત્યકાર થવું છે.

વસન્તમલ ઓફિસ.

રમાના જન્મ પછી એનું શરીર દિનપ્રતિદિન ક્ષીણ થવા લાગ્યું. અન્તે એ રોગ ક્રાંતિ લીધી નીવડ્યો અને રમા અઢી વર્ષની થતાં કુમુદ સુન્દરીએ દેહ ત્યાગ કર્યો. પતિના મરણ પાછળ નવનીતલાલે અનહદ વિલાપ કર્યો. આખા જગતમાં એમને અધકાર જણાયો. રમાને જોતો—રમાને રમાડતો અને એને બહાલસોષ કુમુદનું સ્મરણ થતું. ધીધરી રમા “મારી બા ક્યાં ગઈ?” એમ પૂછતી અને તે સમયે નવનીતલાલના હૃદયની સ્થિતિ અસહ્ય થઈ પડતી. એ શ્રીમન્ત હતો, એટલે હિન્દુ સંસારના દુષ્ટ દિવાળને અધિન થયેલા કેટલાક અર્થલોભી માખાપો તો કુમુદના અવસાનનીજ રાહ જોઈ રહ્યા હતા ! અને બિચારી કુમુદનું શય હજી ચિતામાં બડબડ બળતું હતું તેટલામાંજ એક નક્ટ બાપે પોતાની પુત્રી નવનીતલાલને આપવાની વાત છોડી, નવનીતલાલનો મીઠાગ ગયો અને સ્મશાનમાં પેલાની એવી અખર લીધી કે તેને ભોંય ભારી પડી ગઈ !

“જહનમમાં નાંખો તમારી છોકરીને ? મારી પતિનું શય હજી બળી રહ્યું નથી તેટલાં આવી નિર્જન વાત કરતાં તમને શરમ નથી આવતી ? ઘૂળ પડે તમારા અવતાર પર !—” કહી નવનીતલાલે તેનો તિરસ્કાર કર્યો; અને “અહોહો ! એનો રૂઆળ તો જુઓ ! હું જોઈશું હવે કોણે ડહામ દે છે તે !” કહી ચાલતો થયો.

નવનીતલાલ દૃઢ હૃદયના આદર્શ વીર હતા. એમણે પતિના મૃત્યુ પછી બીજી પતિ ન કરવાના કસમ લીધા અને જીવનમર એક પતિવ્રત પાળવાનું પણ લીધું. રમા એમના અંતિમ આશા હતી. રમાજ એમનું આશ્વાસન અને પ્રોત્સાહન હતું. રમાને રમાડવી, રમાના ન્હાના ન્હાના કોડ પૂરા પાડવા, રમાના આનન્દમાં રાખવી, રમાને કુમુદનું સ્મરણ ન થવા દેવું નહીં એમનું હંમેશનું કામ થઈ પડ્યું. રમા મેહોટી મેહોટી જતી થઈ, લણી, બાલા મટી મુઝા અને મુઝા મટી યુવતી થઈ. હમણાં એનું વય અઠાર વર્ષનું હતું. સુખાદની સોસાયટીમાં રમાનું નામ સુવિખ્યાત હતું. એનો જીજ્ઞાસુ કંઠ, એનું સ્વર્ગીય સ્વરૂપ, એના વિનયી પણ છટાદાર હૃદયની ખુબીના જ્યાં ત્યાં વખાણ થતાં. એ જે ધરણું પહેરે તે પહેરવા, એ જે રંગની સાડી લાવે તે લાવવા,

એ જે ફેશનના વાળ ઓળે તે ફેશનમાં પોતાના વાળ ગોઠવવા મુંબઈની યુવતીઓમાં હરિકાઈ થતી. એ જ્યારે મેળાવડામાં જતી ત્યારે એનું ગાયન સાંભળવા સઘળા દિત્સુક રહેતા. એના વિનાની સોસાઈટીજ નકામી, મેળાવડો રસ વિનાનો, પાર્ટી સફી અને નકામી એવું મનાતું. જ્યાં રમા જાય ત્યાં બધા જાય. જ્યાં રમા નહિ ત્યાં કોઈ નહિ !

રમા સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં ઉછરી હતી. સ્વતંત્રતાની ભક્ત હતી છતાં એનામાં સ્વચ્છંદતા નહોતી. અઠાર વર્ષનું વય થવા છતાં અને અલખેલા યોવનની મધુર બંસરીના નાદથી વિધવા છતાં એ પવિત્ર હતી. એની માન્યતા એવી હતી કે, પ્રેમભગ્ન કરવા. યુરોપીઅનોની કોર્ટશીપની રીતિ એને પસંદ નહોતી, પારસીઓના લવ મેરેજની પણ વિરૂદ્ધ હતી. એની માન્યતા કંઈ ઓરજ હતી. એ માનતી કે, હાલમાં જેવા સ્નેહભગ્ન થાય છે તે વાસ્તવિક રીતે સ્નેહભગ્ન નથી પણ એક જાતની પ્રેમની મશ્કરી છે. બહારની ટાપટીપ, સદ્ગુણ કરતાં સૌન્દર્ય તરફ વિશેષ કાળજી, પરણ્યા પછી પતિપત્નિ વચ્ચેના કલહથી એ કંટાળી હતી. એ સૌન્દર્યને ચાહતી હતી. પોતે સૌન્દર્યવતી છે તેથી મઠલાતી; પણ એનામાં સાન્દર્ય અને સદ્ગુણનું મધુર મીલન હતું. એને એવો પતિ જોઈતો હતો કે, જે કોન્ગ્રેસના પ્લેટફોર્મ ગમ્મવે, સંસારસુધારા પરિષદમાં ભાગ લે, દેશની સામાજિક, આર્થિક, રાજકિય પ્રગતિમાં રસ લે, અને ધરમાં આવી મીઠા શાન્તિનિકેતનમાં સ્નેહ જીવનની મીઠાશનો દલાવો ચખાડે ! રમાના વિચારો આદર્શ હતા. પોતે એને પડખે રહી, સમાજસેવા-દેશસેવા કરે, પતિના કાર્યમાં બનવામાં મદદ કરે અને પતિની સાથ ચન્દનીમાં બેસી, દીલ-રૂખા વગાડે, પીની, સાગરની ગઝલો ગાય. “તું મુજ સુન્દર ગીતકું હું તારું પતિ” લલકારે. પતિને રામિયો બનાવી પોતે જ્યુલિએટ થાય. અથવા સુધીમજનુનો અનુભવ લે, એવું એને બહુ ગમતું. સભામાં-પાર્ટીમાં એ અનેક યુવાનો સાથ વાત કરતી; પણ કોઈના તરફ એને ભાવ થતો નહોતો અને હજી સૂઝી એ કુમારીજ રહી હતી.

એ વણિક હતી. આખી નાતમાં રમાની ચર્ચા ચાલી રહી “આવડી મોટી છોકરી, બાપને ઘેર શોભે ! હાય ! હાય ! હવે તો

‘ખરેખરે કળિયુગ આવ્યો’ એવી એવી વાતો થતી. લોકો ગમે તેમ બોલતા અને એક બેવાર પરાક્ષ રીતે એ વાત નવનીતલાલને કાને પહોંચાવી હતી પણ પુત્રીના ઉચ્ચ વિચાર જાણનાર પિતાએ તેની દરકાર કરી નહિ અને રમા તેથી આનન્દ પામી.

ચન્દની રાતમાં “કુમુદવીલા” ની અગાસીપર રમા દિલ્લરખા વગાડી આનન્દ મેળવતી. એના આનન્દમાં નિર્દોષ માધુર્ય હતું. એનું હૃદય સ્વચ્છ, નિર્મલ, રનેહાળ હતું. ખરેખર રમા સ્વર્ગની દેવી હતી !

“પ્રભુ !” રમા વિનિત સ્વરે બોલી.

“મહારં શું થશે ? મહારી આશા શું પાર પડશે ? અહા ! મહારં એ મધુર સ્વરને હું ક્યારે ખરું પડેલું જોઈશ?—” પુનઃ એક ગાઠ નિઃશ્વાસ રમાએ નાખ્યો. અગાસીના કંઠેરા આગળ ઉભી ઉભી એ ચોપાટીના આખા કિનારાપર નજર ફેંકતી હતી. લગભગ સાડા અગિયાર-બાર વાગવાનો અમલ થયો હતો અને કિનારો નિર્જન થતો હતો. એવી વેળાએ કાંઈ હિન્દુ સ્ત્રી એકલી પુટપાથ પરથી પસાર થતી રમાની નજરે પડી. આટલી મોડી રાતે એ રસ્તે કાંઈ બિખારણુ પણ રમાએ કાંઈ દિવસ નહોતી જોઈ. યુવતી અજબ થઈ. આટલી રાતે, એકલી, યુવાન સ્ત્રી ક્યાં જતી હશે, એવી એને શંકા થઈ અને એ પોતાના નોકરને સાથે લઈ તરત બંગલાની બહાર નીકળી. પેલો સ્ત્રીનું રમા તરફ બિલકૂલ ધ્યાનજ નહોતું તે નીચું જોઈ, ત્વરિત વેગે આગળ વધતી હતી. વાલકંથર જવાના એકાન્ત રસ્તાપર આવી. સમુદ્રની પાળે પાળે ચાલવા લાગી અને એક એકાન્ત જગ્યાએ ઉભી રહી. રમા જે પાછળ થોડેક દૂર હતી. પેલી સ્ત્રી પાળપર ચહી. બરતી મને પાંચ હોવાથી સમુદ્ર ઉછાળા મારી રહ્યો હતો. રમા પેલી “નથી”ની મનોભાવ સમજી ગઈ અને તુરત તેની પાસે દોડી. “પ્રભુ અફસોસ ! રમા એક પણ મોડી આવી હતી ! પેલી સ્ત્રીએ ઝંપાપાત કરી દીધો. એણી પળે “હાય ! મુઠ્ઠા હું વિધવા—” એમ બોલી રમાએ લગ્ન શબ્દો સાંભળ્યા “હાય ! મુઠ્ઠા હું વિધવા !” એ શબ્દોએ રમાના હૃદયને ચીરી નાખ્યું. “મહારી વિધવા બહેનોની આ સ્થિતિ ! આ દશા !” એમ થયું. દરિયામાં પડેલી સ્ત્રી હવે પાણીમાં વલખાં મા-

રતી હતી. પથર સાથ અફળાતી હતી. રમાએ નોકરને બૂમ મારી.

“ મુઆ ! જુએ છે શું ? એને બચાવ. ”

નોકર-રામો બિચારો આભોજ બની ગયો. તેની હિંમત આવી નહિ. પણ એટલામાં એક યુવાન એક સફેદ પહેરણ અને ઘોતરબર દોડતો આવ્યો અને તુરત દરિયામાં પડ્યો. મહા મહેનતે પાંચેક મિનિટમાં કુબનારીનો ચોટલો પકડી ઉપર આવ્યો. રમાના નોકરે તેને મદદ કરી અને બેભાન સ્ત્રીને ઊંચકી લેતાં યુવાન બહાર આવ્યો.

રમાએ હવે યુવાનનું મુખ ખરાબર જોયું. જોતાંજ તેણે તેને ઓળખ્યો. તે તેનો કોલેજફ્રેન્ડ રમણિક હતો.

“ મી. રમણિક ! ”

“ મિસ રમા ! ”

બંને બોલ્યા અને ન બોલ્યા. પાછાં મૂર્ચા થઈ ગયાં. મિ. રમણિક, મિસ રમા એ બે શબ્દો કોઈ પૂતળાં બોલ્યું હોય એવું થઈ ગયું !

અંતે યુવાને મૌન ભંગ કર્યું.

“ મિસ રમા ! તમે આયારે, અહિંયા ? ”

“ હા. આ બિચારીને જોઈ મને શંકા થઈ અને હું નોકરને લઈ પાછળ આવી. એ કોઈ વિધવા છે. ”

રમણિક સાંભળી રહ્યો. રમાના દયાળુ હૃદય માટે એને માન હિપજ્યું. “ તમારું વીરત્વ જોઈ હું બહુ ખુશી થઈ છું, મિ. રમણિકદાસ, હવે આ સ્ત્રીની આપણે સારવાર કરવી જોઈએ ”

“ હા. તમે નાહક મહેનત ન લેશો. હું એને મદદાર બંગલામાં લઈ જઈશ ”

“ ના, નોકર લઈ આવશે. ”

યુવાને યુવતી દરખાસ્ત મંજૂર કરી અને રમાએ પેલી બેભાન સ્ત્રીને ઊંચકી લઈ રમા અને રમણિક વાતો કરતાં પાછળ રહ્યાં.

“ મિસ રમા ! આપણી દુઃખી વિધવા બહેનો, આમ ઝંખાપાત કરી, જીવનનો અંત લાવે એ કેવું શોકજનક ? ”

“ હા. પણ એનો ઉપાય શું ? આપણી સમાજને હજી જ્ઞાન નથી. હૃદય નથી. આંખ નથી. પછી આપણે શું કરીએ ? ”

“ તમે કંઈ ન કરી શકો ? ”

“ હું શું કરી શકું એકલી ? ”

‘એકલી’ શબ્દ બોલતાં રમા શરમાઇ.

“ તમે કહો તો હું તમને બનતો સહાય કરીશ. ”

‘ તમારો આભાર પણુ—’

“ પણુ શું મિસ રમા? ’

“ તમારા આજના શ્રુતિ અને આત્મભોગ માટે હું તમને ફરીથી અભિનંદન આપું છું. ”

“ આભાર તમારો ! ”

રમણિક હસ્યો. રમા પણુ હસી. રમણિકનો બંગલો આવ્યો. નોકર પેલી બેલાન સ્ત્રીને લઇ ઉભો રહ્યો. રમણિક તેને એક ઓરડામાં લઇ ગયો અને પેલી સ્ત્રીને એક પલંગપર સૂરાડી ઘટતા ઉપાય કરવા માંડ્યા.

રમા રમણિકની રજા લઇ ઘેર આવી. આવતી વખતે એણે રમણિક સાથે બહાલથી શેકહેન્ડ કરી. રમાનો સ્પર્શ થતાં રમણિકના હૃદયતરાર પર ઝણઝણાટ થયો અને રમા પણુ સમજી કે, તેનું હૃદય પણુ તોફાની બનવા માંડ્યું છે !

પ્રકરણ ૩ જી.

વિધવાની કર્મકથા.

રમણિકે પેલી અભાગી બાઇની સારવાર માટે તુરતજ ચાંપતાં ઇલાજ લીધા. ડોક્ટરને પણુ બોલાવ્યો અને માઇ થોડીક વારમાં સાવધ થઇ.

“ હા ! હાય ! મુઝ હું અભાગણી ! અને ! મને મરવા દો. બાઇ, મારા જીવવાથી જગતને-સમાજને લાભ નથી. મને મરવા દો. મારું મૃત્યુજ સુખકર છે. ” તે બબડી. તેના શબ્દોમાં ગંભીરતા અને કરુણભાવ હતાં. યુવકનું હૃદય પીગળ્યું. તેને કંઈ કંઈ થઇ ગયું. હિન્દુસમાજમાં વિધવાઓની દયાજનક સ્થિતિની વાત તેણે સાંભળી હતી. આજે નજરે બેઠા. આવી કેટલી કુસુમ કલિઓ સમાજના પ્રચંડ પ્રહારથી કચડાઈ જતી હશે તેનો વિચાર કરતાં કમકચો.

“બહેન ! તમે ચિન્તા ન કરો. હવે તમે નિર્ભય છો. ”

યુવાનના બોલોમાં પ્રેમાળ ભાવ હતો. વિધવા કંઈક શાન્ત અંધ બોલી.

“ભાઈ, તમે મારે માટે-આ અભાગણી માટે શા માટે દુઃખી આઓ છો ?

“એમ ન બોલો. હું તમારો ભાઈ છું અને રહીશ. ”

વિધવા સમજી કે તેની સ્થાને કાંઈ દૈવી યુવાન ઉભો છે. “તમે સુધ જાવ ભાઈ ! હું મ્હારી કથા તમને સ્વહારે કહીશ ”

યુવાન પોતાના ઓરડામાં ગયો. તેના મગજમાંથી અત્યારે અનેક વિચાર પસાર થઈ જતા હતા. પ્રથમ તો રમાને જોઈ આજે એ ચમક્યો હતો. એને આજે રમા હસ્તેશના કરતાં વધુ સૌન્દર્યવતી જણાઈ હતી. રમાનું સૌન્દર્ય આજે પરેલીવારજ એને આકર્ષી શક્યું. આટલી મોડી રાતે એક દુઃખી બહેનને સહાય કરવા માટે એકલા આવવાની રમાની હિમ્મત માટે રમણિકના હૃદયમાં માન ઉપજ્યું અને એવી સ્ત્રીઓ જો હિન્દુ સમાજમાં હોય તો હિન્દુસ્થાનમાં કિષ્કિન્ધ અને રામ, લિન્દન ને વૌશિંગ્ટન જન્મ લે એમ થયું. સાથે સાથેજ ગરિબડી વિધવાની સ્થિતિ યાદ આવી. વિધવા ગર્ભવતી હતી એ યુવાન ક્યારનો સમજી ગયો હતો. આવી વિધવાએ હૃદયની તરલતાને લીધે યુવાનીના આવેશમાં વિકારવશ થાય અને આપઘાત કરી માર્ગે લાગે, એ બનાવ કાલેજમાં અભ્યાસ કરતા યુવાનને ધાતકી લાગ્યો. કીડી અને કૃતરાને બચાવવા માટે લાખો રૂપિયાનો ભોગ આપનારા દયાળુ હિન્દુઓની યુવાન કન્યાઓની આવી દશા માટે ઉછરતા યુવાનને પારાવાર શોક થયો.

વળી વિચારનો પ્રવાહ બદલાયો. આજે રમા કેટલી સુંદર દેખાતી હતી ! એના ગૌર વદનપર ચાંદ્રિકાના દિવ્ય તેજમાં દઢતા છવાયેલી હું જોઈ શક્યો ! એ પ્રેમાલ-કેટલી દયાળુ અને હિમ્મતવાળી છે ! મને અભિનન્દન આપતી વેળા એનું હૃદય કેમ ઉછળતું હતું ! એની આંખોમાં ચમકારો થતો મેં જોયો હતો ! એનું હૃદય તોફાની થયું હતું ! મને શેકહેન્ડ કરતાં પણ એના હાથો ધ્રુજતા હતા એ બધું શાને લીધે થયું હશે ? કંઈ સમજ પડતી નથી.

યુવાન આવા વિચારમાં હતો એટલે નિદ્રાદેવીએ તેની સાથ ન બોલવાની હઠ કરી. વિગ્રહ સળગ્યો અને ગમે તેવી સરતો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ નિદ્રાદેવીએ યુવાન સાથ સલાહ ન કરી ! બિચારાએ આખી રાત નિદ્રા વગર પસાર કરી.

છ વાગ્યા અને તે બહાર નીકળ્યો, વિધવા જાગી હતો. દાતણ કરી મ્હા પી અને એક ઓરડામાં બેઠા.

“બહેન ! તમારું નામ !”

“મારું નામ તારા !”

“તારા બહેન ! આપઘાત કરી જીવનનો અન્ત લાવવાનું કારણ ?”

તારાએ નીચું જોયું. આંખમાં ઝળઝળાયાં આવ્યા, તે શરમાઈ અને એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખ્યો.

“તમે વિધવા છો ?”

“હા.”

“તમારા માઆપ નથી ?”

“છે ? અને તેઓજ મને મરેલી જોવા માગે છે. ભાઈ, તમે મને શા માટે નાહક બચાવી ?”

“એમ ન બોલો બહેન ! ત્હમે સમાજને મન નિરૂપયોગી છો એમ બલે બીજા માને, પણ હું એ માનતો નથી.”

“મારે લીધે તમે નિર્દોષ કલંકિત થશો.”

“મને કોઈની પરવા નથી. પણ તમે હવે તમારું વૃતાંત કહેશો ?”

“હા, હું જાતે વણિક છું. આજે મહારં વય અઠાર વર્ષનું છે. અમારી શાંતિમાં સાત તડ છે અને એ તડોમાં અમારું તડ સૌથી ન્હાનું છે. ન્હાના તડમાં હું સૌથી વધુ સુંદર ગણાતી. મારી સુંદરતા ધણીની આંખમાં ખુંચી હતી અને મહારા માતા પિતા પણ એ સુંદરતામાં મ્હોટી આશા બાંધી બેઠા હતા. એ આશામાં મને સોળ વર્ષની કરી અને સોળમે વરમે મને ૬૭ વર્ષના પતિ

ને ૪૦૦૦ રૂપિયાની કિંમતે વેચી લાઈ, મને મારા સગા મા
 બાપ તરફ તિરસ્કાર આવે છે. મારું હૃદય ઉશ્કેરાઈ જાય છે. મને
 જીવતી મારી નાંખી. મને કૂવામાં ઉતારી. આનું નામ ગુલામગીરી
 કે બીજું કંઈ નહીં. નીચમાં નીચ જતની ગુલામગીરી જે દુનિયામાં
 કાઢ હોય તો તે આજ છે. હિન્દુઓ કદિ પણ સુખી થવાના
 નથી. મારણ તેઓ જીવતી સ્ત્રીઓને લાડલડતી સ્ત્રીતામાં બાળી મૂકે
 છે. પતિ સ્મશાનમાં બળે ને ધરમાં સોળ વર્ષની પત્નિ છેડા વાળી
 રહે છે. હું સોળમે વર્ષે પરણી, ને મહારા પતિ પરણ્યા પછી બીજે
 મહિને વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે સ્વધામ ગયા. હું રંડાઈ એટલે વિધવા
 થઈ. વિધવા એટલે કાળા મહેની, અપશુકનની, નડારી થઈ. મારાથી
 કોઈ સાથ વાત થાય નહિ, બહાર જવાય નહિ, મારાથી
 સારા વસ્ત્રાલંકાર પહેરાય નહિ, અને પહેરું તો છડી ગયેલી, વહી
 ગયેલી મનાઈ. પતિને નીચોવવામાં મારા પિતાએ બાકી રાખી
 નહોતી. મને પરણવામાં મારા પતિએ પોતાની તિજોરી ખાલી કરી
 મૂકી હતી. જે જરાતરા બાકી હતું તે લઈ હું પિતાને ત્યાં ગઈ.
 ભાઈ ભાભીની ગાળો સહન કરી, જે ચાર મહિના થયા અને મારી
 સ્થિતિ દયાજનક થઈ પડી. મને ખવડાવવું એ જાણે એક જતની
 વેઠ હોય, મારું જીવન જાણે ભારરૂપ હોય એવું વર્તન મારી સાથ
 મારા ભાઈભાભી ચલાવવા લાગ્યાં. એ અરસામાં મહારા ભાઈને
 એક મિત્ર અમારે ત્યાં આવેલો. તે જગરો દાંખિક હતો. તેણે મીઠી
 મીઠી વાતોથી મને આકર્ષી મારી સાથ પુનર્લગ્ન કરવાની મને
 આશા આપી. અને હું પ્રભુ થઈ.....મેં એને ઘણીવાર પુનર્લગ્ન
 કરવા સમજાવ્યો. પણ મહારું સાંભળે કોણ? હું એના હાથમાં
 એક ગુલામડી જેવી થઈ પડી. મારી દાદ લેનાર કાંઈ રહ્યું નહિ.
 મહારી સ્થિતિ ગમ્ભીર થઈ અને પ્રભુ સિવાય મને કાંઈ બચાવનાર
 રહ્યું નહિ. પાપ ક્યાં સૂઝી જાયું રહે? ભાભીએ રજનું ગળ કર્યું.
 હું વગેવાઈ. માતાપિતા મને ઝેર આપવા તૈયાર થયાં. ભાઈએ
 માર માયો. ધરમાંથી કાળું કર કહ્યું. જે દિવસ ભૂખી રાખી. અને
 ત્રાસ, જૂલમ, શરમથી હું આખરે લાચાર થઈ આપઘાત કરવા
 તૈયાર થઈ. ભાઈ, મારા જેવી દુઃખી, મારા જેવી અભાગણી આ
 દુનિયામાં ઘણી ઓછી હશે. ” કહી વિધવા ધ્રુસ્કધ્રુસ્કે રડવા લાગી.

રમણિકને દયા આવી. ખરેખર બિચારી દયાપાત્ર હતી. ન્યાયિક, બાળગ્ન, વૃદ્ધગ્નથી સમાજનું જે સલાનાશ વળે છે તે યુવાન બાળુતો હતો. સંસારા સુધારામાં આગળ વધતું, સ્વરાજ્ય માગતું હિન્દુસ્થાન હતું સાંસારિક ક્ષેત્રમાં કેટલું સડાવાળું છે તે નો વિચાર આવતાં યુવાન કમકમ્યો. પ્રાચીન આર્યાવર્તની ઝાંખી કલ્પના પણ અત્યારે આવી શકે તેમ નહોતું. ગામી, સીતા, દમયંતી ને દ્રૌપદી ઇતિહાસના પૃષ્ઠોપરજી જોવાની ! રામ, યુધિષ્ઠીર, નળ, અભિમન્યુ અને બિષ્મપિતામહના હવે સ્વપ્નાંજી જોવાનાં ! એમ થયું અને સમાજને માટે શોક થતાં એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખ્યો.

“ બહેન ! તમે મૂઝાશો નહિ. આ બંગલો મહારા પિતાનો છે. મહારા માતાવિતા યાત્રાએ ગયાં છે. આવતી કાલે આવી પહોંચશે. હું તમારો બાઇ છું એમજ માનજો. તમને મહારે ત્યાં કોઈ જાતની અડચણ પડશે નહિ. ”

“ તમારો મોટો આભાર બાઇ ! પ્રભુ તમારું કલ્યાણ કરે. ”

રમણિકે નોકરોને ધરના માણસ પેઠે તારાની આજ્ઞા માનવાનો હુકમ કર્યો અને તારા રમણિકના કુટુંબની સ્ત્રી હોય તેમ બંગલામાં હરવાફરવા લાગી.

તમારા બાલકનાં કિમતી ચાર વર્ષો શા માટે બગાડો છો ! ફક્ત એક વર્ષમાં ગુજરાતી ત્રણ મોરણો પૂરાં કરાવી તેમને અંગ્રેજ સ્કૂલમાં દાખલ કરાવવા હોય તો ક્ષણે, વસન્તમાસા ઑફિસ, પાર્વતી એન્જન, ગ્રાન્ટરોડ.

પ્રકરણ ૪ થું.

સ્નેહમંત્ર.

સન્ધ્યા થઈ. છ વાગ્યા. હજુ રમણિક રમાને ભૂલી શક્યો નહોતો. તેની મનોરમ મૂર્તિ તેની આંખો સહામે તરવરતી હતી. તેનો શેઠ્ઠ-ડ માટે લાંબાચેલો કામલ હાથ હજુ તેને ચમકાવતો હતો. રમાની આંખોમાંનું જાદુ હજુ તેને દિવાનો બનાવતું હતું !

ત્યારે શું રમા જાદુગર હતી ? શું રમા કામળાગારી હતી ? રમાએ તેને અસ્વસ્થતા અને અશાન્તિનો વારસો સોંપ્યો હતો. રમાએ તેના નિત્યના આનન્દી સ્વભાવને ગમ્ભીર બનાવ્યો હતો. રમાએ તેના જીવનપર પ્રબળ અસર કરી હતી ! અને હવે યુવાનના હૃદયપટ પર જાણે કોઈ દિવ્ય ભૂમિના સૂર્યનાં કિરણો પોતાનો પ્રકાશ પ્રસારતા હોય એમ તેને લાગ્યું. હવે એનું હૃદય પણ જોરથી ધબકવા લાગ્યું. એની આંખો રમાના દર્શનની તરસી બની. એનું હૃદય રમાની અંખના કરવા લાગ્યું. રકોટ ને મીઠન, શેલી ને શેકસપીઅર, કાસિદાસ ને ભવભૂતિ—એ બધા શીકાક્રમ જણાયા. દુનિયાનું રસપૂર્ણ કાવ્ય રમામાંજ શમાયેલું તેને જણાયું !

અને આ શું ? રમા તેને મળવા આવી. નાજુક હાથમાં નાજુક છત્રી ફેરવતી, આ કોઈ દિવ્યાંગના તેની સહામે આવી ઉભી રહી.

એજ મીઠો મોહક આકાર ! રાત્રિની રમા અને હમણાંની રમામાં ધણો ફેર હતો. રાત્રિએ સાદી-સ્વર્ગની દેવી રમા હતી. અત્યારે સ્વર્ગની અપસરા હતી ! તેજ વહાલો કામળ હાથ પાછો રમણિકની સહામે લાંબો થયો. રમણિક તે વહાલથી પકડ્યો. અને બન્ને હાથમાં હાથ લઈ એક બીજા સહામે જોતાં એક પળ ઉભા રહ્યાં ! રમણિક યુવતીની આંખોમાં પોતાની આંખો આપાદ પરાવી રમા શરમાઈ—નીચું જોયું. હજુ બન્નેના હાથો મળેલાજ હતા. યુવાન જરા વધુ સાહસિક થયો. પોતાના હાથમાંના કામલ હાથ અંધર સૂંધી ઉંચક્યો. રમા ચમકી. પણ હાથ ખેંચી લેવાની હિમ્મત ન રહી. યુવાને તે મધુર હાથ પર ચુંબન લીધું. રમાના ગાલો પર યુવાનીની શરમની મોહક લાલી છવાઈ.

“ બહાર ફરવા જશું ? ” રમણિકે પૂછ્યું.

“ હા. ”

બન્ને નીકળ્યાં. આજે બન્નેને સાથે ચાલવામાં—એકેકની વાત સાંભળવામાં કંઈ ઔર આનન્દ મળવા લાગ્યો. તેઓ લૅન્ગીંગ માર્ડનમાં આવ્યાં અને એક એકાન્ત પણ રમણિય સ્થલમાં એક બાંકપર બેઠાં.

ઉભય મૌન હતાં. જાણે કાણુ વહેલું બોલે એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય તેમ ! આવી પ્રતિજ્ઞા ધણા પ્રેમીઓ લે છે અને તેમાં પુરૂષ હૃદયને મૌન ભંગ કરવાની સ્ત્રીહૃદય ફરજ પાડે છે !

રમણિક બોલ્યો :

“ રમા !... ”

‘ રમા ’ બોલતાં તો સીનીયર બી. એ. એટલો ગભરાયો કે, રમા પછી શું બોલવું તે પણ સમજી શક્યો નહિ.

“ રમા ?... ” પાછો તેનો તે ઉચ્ચાર ! બોલનાર મૂઝાય અને સાંભળનાર પણ મૂઝાય ! એક એકનાં મ્હો તરફ જુએ અને સંકાય શરમથી દબાય ! કંઈક હસે અને પાછા મૂગા રહે !

વાંચનાર, આવી રમત કોઈ દહાડો જોઈ છે ? વસન્તસમીર ચુમ્બિત અર્ધવિકસિત ગુલાબકલિના અપૂર્વ લાવણ્ય કરતાં અમારી રમાના મધુર ઓઠોપર છવાતા હાસ્યની છટામાં અદ્ભૂત સૌન્દર્ય હતું ! પંચમસ્વરી કાકિલાનો કંઠ રમાના એક મીઠા—પ્રેમ ભર્યા શબ્દ આગળ તૃણવત્ હતો ! ઝરમર ઝરમર વરસાદથી વર્ષા-ઋતુમાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થતી ચંપાકલિની રમ્ય છટા, હેમન્ત ઋતુમાં ઠંડા દવથી બીંજાયલી જાંઘની મુગ્ધ કલિનું મુગ્ધત્વ, રમાના પો-વનની છટા આગળ પાણી ભરતું ! મૂગા રહેવામાં—એકમેકને મૂઝવવામાં અને પોતે મૂઝાવામાં પણ પ્રેમીઓને આનન્દ મળે છે એ કથનનો રમા અને રમણિકે અત્યારે સાક્ષાત્કાર કર્યો !

“ હું તારો— ” રમણિકની આંખો બોલી.

“હું ત્હારી” રમાના મૌન હૃદયે પ્રતિષ્ઠા કર્યો.

“અને આપણી મિત્રતા અતૂટ !—” બન્નેના હૃદય બોલી ઉઠ્યા.

“ મિસ રમા !—” રમણિક જેમ તેમ બોલ્યો. પણ રમાને “ મિસ રમા ” ગમ્યું નહિ. એને તો રમણિકની ‘ રમે, ’ ‘ રમા ’ થવું હતું.

“ જીવનનો ખરો આનન્દ શેમાં હશે ? ”

“ સ્નેહાળ મિત્રના સ્નેહમાં. ”

“ તારે આપણે મિત્ર કહેવાયએ ખરાં ? ”

“ શા માટે નહિ ? તમે ધારો તો આપણે બહુ ગાઢ મિત્રો થઈ શકીએ. ” રમાની આંખનો આજો મસ્તીખોર થયો ! રમણિક તદ્દન વશ થઈ ગયો ! એ સમજ્યો કે, હવે ધીમે ધીમે દુનિયામાં સ્વર્ગ ઉતરે છે !

“ રમે !—”

રમાના હૃદયમાં અમૃત રેડાયું.

“ આપણી મિત્રતા સુકલિત થશે ? ”

“ થશે. તમે ધારશો તો. ”

“ આપણા વિચારો મળશે ? ”

“ મળશે અને જ્યાં વિરક્તતા આવશે ત્યાં આપણે સામ્ય જાળવી લઈશું. ”

“ શાખાશ, મીઠી ! અસાધ્યજનું તું દલીલ કરવામાં ઉસ્તાદ છે હો ! ”

“ પણ તમારા જેવી નહિ ? ” કહી રમાએ નેહ્યાણું ફેંક્યું અને એવા સ્નેહમિશ્રિત પણ અજેય નેહ્યાણો કાણુ પાછાં વાળી શક્યું છે ?

રમણિક પણ ધાયલ થયો. અને એ ધાયલ દર્દીની રમા ‘ નસ ’ અને તો દર્દીને દર્દીની વેદના થાય ખરી ?

પ્રકરણ પ મું.

વિધવાને વળી ધરમાં રખાય ?

રમણિક એક કૌશલજિન હતો. તેના પિતા શ્રીકાન્ત શેઠ મર્મશ્રીમન્ત હોવાથી રમણિક જન્મથીજ આગળગીયા, નોકર ચાકરની સાલખીમાં ઉછર્યો હતો. શ્રીકાન્ત શેઠનાં પત્નિ ગંગા શેઠાણી તેમની છેક આલ્યાવસ્થામાં તેમના માતાપિતાએ એમની કાઠે વળાડ્યાં હતાં ! શેઠાણી ચાર વર્ષનાં અને શેઠ છ વર્ષના હતાં ત્યારે એમના કાનમાં સપ્તપદીના પવિત્ર મંત્રો ફૂંકવામાં આવ્યાં હતાં અને તે વેળા ઉભય રહમળ્યાં હતાં કે, જીવતા દીંગણાદીંગણી પરણ્યાં ! લગ્નને અંગે લલિત લ્હાવા ભોગવવા ઉપરાંત ગમ્भीર ધર્મો બજાવવાનાં છે તેનું વરવધુને લેશ માત્ર જ્ઞાન નહોતું. ગંગા સમજી કે, હવે બાળુ (શ્રીકાન્તનું બાળનામ) તેનો ‘વર’ થયો એટલે એની સાથે બોલાય નહિ, રમાય નહિ, એ રમે ત્યાં જવાય નહિ ને એનું નામ દેવાય નહિ ! જેની સાથે બાળુ જીવન માળવાનું તેનું નામ દેવાય નહિ ! !

વર્ષો વણાં અને બાળુ બાળુ મટી શ્રીકાન્ત થયો. તે લણ્યો, ફળવાયો. સમાજની-દેશની સ્થિતિ સમજ્યો. સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી ને મદનમોહન માલવિયાનાં મહા મંત્રો તેને કાને પડ્યા. રવિન્દ્રનાથ ઠાકુરનું “ગિતાજીવિ” ને સરોજની નંદુનું “ગોલ્ડન થ્રેશોલ્ડ” વાંચ્યું. પ્રાન્તિક પરિષદ, પ્રજાકિય કોંગ્રેસ, સાહિત્ય પરિષદ વિગેરેમાં રસ લેવા લાગ્યો. સાહિત્ય પરિષદમાં આ વખતે કયો પ્રમુખ નીમાશે અને તે જોડણીના નિયમોને કયા પાતાળમાંથી શોધી લાવી સાહિત્યનું દારિદ્ર્ય ફેડી નાખશે, તેમાં શ્રીકાન્ત રસ લેવા લાગ્યો. સરસ્વતીચન્દ્રની કુમુદ-કુસમની સરખામણી કરવા લાગ્યો. અને એની આશા વધી. એને મોટા થવાનું-માન મેળવવાનું મન થયું. સમાજમાં આગળ પડ્યો. દરેક દેશોત્તરના પ્રશ્નમાં ભાગ લેવા લાગ્યો. સમાજમાં એનું માન વધ્યું.

પણ આ બીજું એનું ગૃહજીવન તદ્દન અશાન્ત બન્યું. ગંગા અબલુ હતી અને એના પિતાની એકની એક લાડકી કન્યા હોવાથી પંદર વર્ષ સુધી અબલુ માતાના સહવાસમાં મહારાજાના દર્શન-

લોકોની નિંદા- ખિભત્સ પ્રેમગીત, કૃષ્ણલીલા-માં જીવન ગાળ્યું હતું. એક ચોપડી ગુજરાતી બણી હતી અને તેનો ઉપયોગ બસો બાવન વૈષ્ણવની વાર્તા વાંચવામાં કરતી. માતાએ ગુરૂમંત્ર આપ્યો હતો કે, ધરમાં કંઈ કામ કરીશ નહિ. નોકરચાકરપર દમ રાખજે વિગેરે. એ ઘેર આવી અને પહેલી રાત પતિપતિન મળ્યાં. અંગ્રેજોનું 'હનિમુન' અહિંયા નહોતું. અહિંયા પ્રેમ કે પ્રેમની ઝાંખી નહોતી. શ્રીકાન્તે ઝોરડીમાં પગ મૂક્યો કે ગંગાએ આડું જોયું. વગર કારણે રીસાઈ અને મોતીની માગા આપો તોજ બોલું એમ કહ્યું. શ્રીકાન્તે નિઃશ્વાસ નાખ્યો. બળદ પણ બાર ન ઝીલી શકે એટલા દાગીના ગંગાના શરીરપર હતા. છતાં આવી માગણી પિત્ર પ્રથમ મીલનમાં કંઈ કંઈ મીઠી આશા રાખતો હોય તેવી વેળા એ તેના હૃદયમાં નિરાશાનો વનિહ ફેવી અસર કરે? શ્રીકાન્ત મનમાંજ બળી રહ્યો.

શ્રીકાન્તનાં માતાપિતા સ્વર્ગવાસી થયાં અને ગંગા શેઠાણી ગૃહરાજ્યનાં સ્વામિનિ થયાં. તેમની પદવી વધી અને શ્રીકાન્ત મુન્ડાયા. હલકા નોકર ચાકરો સાથે ઠીઠીઠાઠા કરવી, અબણુ બદ સાથે વાતો કરતા કલાકો સૂધી બેસી રહેવું, મહારાજને મંદિરે જઈ, સેંકડો રૂપિયાની ભેટ ધરવી-ગંગાના આ નિત્ય કર્મો હતાં. શ્રીકાન્ત આખરે કંટાળ્યો. એટલામાં ગંગાએ એક પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. શ્રીકાન્ત સમજી હતો અને ગંગાના સહવાસમાં બાલક બગડશે એમ જાણતો હતો. તેથી એક સુશિક્ષિત દક્ષીણી બાપને બાલકની નર્સ તરીકે રાખી અને તેણે રમણિકના હૃદયમાં બાલ્યાવસ્થાથીજ દેશભક્તિના બીજ વાવ્યાં!

શ્રીકાન્ત શેઠની આવી સ્થિતિ હતી. એ સુધરેલા અને એમનાં પતિન કૃધરેલાં!! મહારાજેના મંદિર તરફ શ્રીકાન્ત ઝાંખીને જીએ પણ નહિ, એમના પતિન મંગળા-રાજબોગ-માહાબોગ, શયન, બંધી વેળા સાચવે. રમણિક મ્હોટો થયો. અને ગંગાને યાત્રા કરી જીવન સફલ કરવાનું મન થયું. શ્રીકાન્તને શરણ થયા વિના છૂટકોજ નહોતો. ગંગા અને શ્રીકાન્ત યાત્રાએ ગયાં અને આજસુ સાધુઓ અને દેશને બારૂપ બીખારીઓને લાડુ ને ગાંઠીયા ખવડાવી જીંદગીને પવિત્ર બનાવી પાછા ફર્યા!

ગંગા અને શ્રીકાન્ત યાત્રાએથી પાછા ફર્યા. દરવાજામાં પગ મૂકતાં જ ગંગાએ પોતાના પુત્રને એક યુવાન-રૂપાળી તરૂણી સાથે વરંડામાં વાત કરતો જોયો. યુવતીનું વય અઠારેક વર્ષનું-સુન્દર-આકર્ષક-એટલે ગંગાને મીઠાન જાયો. એ યાત્રાથી હમણાં જ પાછી ફરી હતી. એટલે એને પવિત્રતા માટે બહુ જ અભિમાન હતું. સાં મંગળાચરણમાં-ધરમાં પેસતાં જ પોતાના પુત્રને એક ફાંકડી છોકરી સાથે હસી હસીને વાત કરતો જોયો. એટલે એના વૈષ્ણવ મગજમાં એક જાતનું વ્હાલું ભરાઈ આવ્યું અને રમણિકની પાસે જઈ, તેનો હાથ પકડી ધમકાવતી હોય તેમ પૂછ્યું.

“આ કોણ છે ?”

“આ કોણ છે ?” એટલા ન્હાના વાક્યમાં ગંગાએ અમલ-દારી તોર આણ્યો. રમણિકે આવું અપમાન કોઈ દિવસ સહન કર્યું નહોતું. તે પવિત્ર હૃદયે, તારા સાથે વાત કરતો હતો. તારાને તેણે નિઃસ્વાર્થ ભાવે એક દુઃખી વિધવા જાણીને ઉગારી આશરો આપ્યો હતો. પૃથ્વીમાં એનું નામ સુવર્ણાંકિત થવું જોઈએ. કારણ એણે એક જીવને ઉગારવા માટે, પોતાનો પ્રાણ જોખમમાં નાખ્યો હતો. એના વીરત્વ માટે એની દયાળુ ઉત્તત ભાવના માટે એને અભિ-નન્દન આપવાની વાત તો જાણીએ રહી. પણ જાણે એણે કેવું એક મહાન પાપ કર્યું હોય તેમ ત્યાં જાણે તે પેલી તરૂણી સાથે વાત કરવામાં કંઈ ભયંકર ગુન્હો કરતો હોય તેમ ગંગા શેઠાણીએ “આ કોણ છે ?” નો પહેલો ગોળો ફેંકી તારાને ધમકાવી અને રમણિકને દબાવ્યો. રમણિક દડક હતો. માતાને માન આપવું એ માનતો પણ માતાની અજણ દશાની દરકાર કરવાથી પોતાને હાનિ છે એ પણ સારી પેઠે સમજતો.

“એ મારી દુઃખી બહેન છે. તમે ધરમાં જઈ આરામ લો. મુસાફરીથી થાકી ગયાં હશે.” રમણિકે કહ્યું. અને ગંગા ઉંધું જ સમજી. એક તો તેની નજર આગળ તારા સાથે રમણિકે હસીને વાત કરી અને હવે તેને એ બહેન કહે એ અપરાધ ગંગાને મન અક્ષમ્ય ગણાયો !

“મુઆ ! તું છેકજ દાટી ગયો છે. એ ત્હારી ક્યારની બહેન?”

“બા ! તું બહુ ખોટું કરે છે. એ એક દુઃખી વિધવા છે. એને મેં આપઘાત કરતાં બચાવી હતી. હવે એ આપણે ઘેર રહેશે.”

“વિધવા ! આપઘાત કરતી હતી ! નફી દાળમાં કંઈ કાળું હશે ! એની તને કેમ દયા આવી ? તું કંઈ એનો સગો છે ?”

“સગો કેમ નહિ ? આપણે બધાં એકજ પ્રભુનાં આગકા છીએ.”

“ત્હારે ડહાપણ ત્હારી પાસે રહેવા દે. નહિ ચાલે એ બ્રહ્માચાર મ્હારા ઘરમાં.” કહી ગંગાએ તારાને બે ચાર ગાળો ચોપડી. એટલામાં શ્રીકાન્ત શેઠ આવ્યા. રમણિકે તારાની અથ ઇતિ કહી અને શેઠને પુત્રને માટે માન ઉપજ્યું. પતિને જેમ તેમ સમજાવી શ્રીકાન્ત શેઠ ઘરમાં ગયા.

બીજે દિવસે ગંગાએ જણ્યું કે તારા ગર્ભવતી છે. એક ગર્ભવતી વિધવા પોતાના ઘરમાં છે તેથી પોતાનું ઘર અભડામ્ જાય છે—અપવિત્ર થાય છે—એવો શોરમકાર ગંગાએ કરી મૂક્યો. શ્રીકાન્ત અને રમણિક બન્નેની ઝાટકણી કાઢી.

“તમે અંગ્રેજી જણ્યા એટલે નહિ ધરમની દરકાર કે નહિ કંઈ. એવું હું કદી ચાલવા દેવાની નથી. મારા ઘરમાં એ રાંડને એક પળ પણ ન રહેવા દઉં—ચાલ, નીકળ અદિધી. વિધવાને વળી ઘરમાં રખાય ?”

તારાની સ્થિતિ દયાળનક થઈ પડી. કૃતજ્ઞ નયને, તેણે રમણિક તરફ જોયું. તેની સુંદર મોહક આંખોમાંથી આંસુના ગિન્દુઓ ટપકાવા લાગ્યાં અને રમણિકને કંઈ કંઈ થઈ ગયું.

“તમે ગભરાવ ના, તારા બહેન ! હું મારા પ્રાણના ભોગે પણ તમારું રક્ષણ કરીશ.”

રમણિકના આશ્વાસનથી તારા કંઈક શાન્ત થઈ થોડીક વાર પછી પિતા પુત્ર મળ્યા અને તારાન એક દાસી સાથે સુખેથી જીવન ગાળવાની રમણિકે ગોઠવણ કરી આપી. તારા ત્યાં સુખી થઈ. તેણે

એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. રમણિક તેને પિતાની સંમતિથી આધિક સહાય કરતો. તારા થોડુંક ભણી હતી. સ્ત્રીઓના ક્લાસમાં જઈ તેણે અભ્યાસ વધાર્યો. બરવા ગુંથવા-સીવવાનું શીખી એ પૈસા કમાતી થઈ અને શાન્તિમાં માનભર્યું જીવન ગાળવા લાગી.

પ્રકરણ ૬ કું.

મસ્તીખોર માશૂક !

તારાને રમણિકે જૂદી રાખી. અને ગંગા પોતાનો કાયદો અમલમાં મૂકાયેલો જોઈ મલકાઈ. એને એનો વિજય થાય ત્યારે અપાર આનંદ થતો.

હવે એને લાગ્યું કે, પુત્ર પરણાવવા ગોખ થયો છે. રમણિક જેવા કેળવાયેલા, શ્રીમન્ત યુવાન માટે કન્યાનો શું ટોરો હોય ? ગંગાએ પોતાના પુત્રને પરણાવવાનું ધાર્યું ત્યાર પછી એ ક્લાસમાં જસો માઆપો ગંગાને વિનવવા આવ્યા. પણ કાનૂની “પીટીશન” પર ગંગાની કાટો ધ્યાન આપ્યું નહિ. અન્તે એક અભણુ-વેવણી જેવી-પ્રેમણી, કૂવા, અને જેતાં વાર છોકરાંઓ બહી જાય એવી કન્યાને ગંગાએ પસંદ કરી કૃતાર્થ કરી. આ કન્યાને પસંદ કરવાના ઘણાં કારણો હતાં. એક તો તેના માઆપ જૂના વિચારના—ગંગાના સંઘના હતા. બીજું કન્યા અભણુ હતી એટલે સાસુપર રોખ મારે તેવી નહોતી અને વળી તેના માઆપે ગંગાની હાથેપગે લાગી ખુશામત કરી હતી એટલે પુત્રના ભાવખ્યની, પુત્રની આશા, પુત્રની પસંદગીની કશી જરૂરિયાત ન સ્વીકારનારી હતી—અભણુ માતાંએ એજ વેવણી છોકરી રમણિકને પરણાવવાનો વિચાર કર્યો.

આ વાત શ્રીકાન્તને કાને આવી ને તે છેડાયો. ગંગાને ઘણા

જા બાળુ ગંગા હતી ! તેને પતિની-પુત્રની દરકારજ નહોતી. પોતાના કુળમાં “આવી હીરા જેવી વહુ” લાવવા તે તદ્દન તૈયાર થઈ ચૂકી હતી હતી. આથી ઘરમાં હોળી સળગી અને શ્રીકાન્ત તથા રમણિક બિભય ગંગાના કલહથી કંટાળ્યા.

આ વાત રમણિકે રમાને કહી. રમા પણ દુઃખી થઈ.

“હંદાલા ! આવું ઘણું કુટુંબોમાં બનતું હશે !”

“જ્યાં કેળવણી ન હોય ત્યાં કલહ થાય એ સ્વાભાવિકજ છે. એમાં મારી માતાનો દોષ નથી. પણ તેની અભણુદશાનો છે.”

“તમારા પિતા આપણા લગ્નમાં સંમત છે”

“હા.”

“તો આપણે આર્થ સમાજ દ્વારા લગ્ન કરી લઈએ ?”

“હા. હું પિતાને પૂછીશ.”

શ્રીકાન્ત આ વાતમાં સંમત થયો. નટવરલાલને શ્રીકાન્તની સંમતિથી રમણિકના રમા સાથે લગ્ન થયાં અને પ્રેમીઓ સ્વર્ગ પામ્યાં; છતાં અજયબી એ હતી કે, આ વાતની ગંગાને બિલકૂલ અપરજ ન પડી. ચાર પાંચ જણાની હાજરીમાંજ આ લગ્ન થયાં.

બીજે દિવસે રમણિકે જાણી જોઈ માતા પાસે લગ્નની વાત કાઢી. ગંગાએ પોતાનો વિચાર ફેરવવાની સાફ ના પાડી અને રમણિકે પોતે જૂદો રહેશે એવી ધમકી આપી. પણ ગંગા જેનું નામ ! તેણે પોતાની હઠ છોડી નહિ.

શ્રીકાન્તની પરવાનગીથી રમણિક એક બીજા અંગલામાં રહ્યો. ત્યાં રમા પણ આવી અને આ વાતની જ્યારે ગંગાને અપર પડી ત્યારે તેણે આકાશપાતાળ એક કરી નાખ્યાં. પણ હવે શું કરે ?

એક મહિના સૂંઝી ચાલુ ચુક કરી તે શાન્ત થઈ.

x x x x

રમા અને રમણિક પરણ્યા પછી આજે પહેલી રાત હતી. બિભય પ્રેમી હતાં. કેળવાયેલાં હતાં. એટલે રમાએ પોતાની રસિકતાનો

સમ્પૂર્ણ ઉપયોગ કરવાનો વિચાર કર્યો હતો. પ્રેમીઓને અગાસીમાં બેસવા માટે ખુરશી-રાઉન્ડ ટેબલ—ને રાઉન્ડ ટેબલ પર પુષ્પોના ગુચ્છ મૂક્યાં હતાં. પલંગ પર પણ પુષ્પની ચાદર ખીંચાવી હતી. જ્યાં ત્યાં આકર્ષક માટે થઇ રહ્યો હતો અને જાણે પૃથ્વી પર ઈંદ્રમુવન ઉતર્યું હોય તેવું લાગતું.

રમા પોતે પણ આજે સૌન્દર્યથી મદાઇ ગઇ હતી. એણે આજે ગુલાબી સાડી પર જલુ રંગની પુલકા ચોળી પહેરી હતી. ગળામાં નાજુક મોતીનો નેકલેસ અને હાથમાં બજમે રત્નજ્ઞિત બંગડીઓ હતી. સુન્દર કાળાં-રેશમી વાળના ગુચ્છમાં ચમેલીના ફુલની બહેકબહેક કરતી વેણી શોભતી હતી. યુવતીએ અર્વાચીન યુરોપની ફેશનને પ્રાચીન હિન્દુસ્થાન સાથે સંકલિન કરી, હાથ પગના નખો મેંદીથી રંગ્યા હતાં. એનું ગૌર ભરાઉ વદન, ગાલ પર યુવાનીની તાજી રાતી સુરખી, નાજુક ગરદન અને કમર દાંડી જેવા હાથે મોટા મોટા મુનીના મંચમને ચળાવે તેવા હતા. એના અસ્ફૂટ સ્ફૂટ કુચપ્રદેશ એના બહાલમને વશ કરવા તૈયાર થઇ રહ્યો હતો અને એની કાળી-મોહક જાદુઇ આંખોમાંથી આજે જાદુ ઝરતું હતું.

રાત પડી અને ચંદ્ર આકાશમાં ઊગ્યો. પણ આજે આકાશમાં વિહાર કરતાં તે ડરતો હતો કારણ એક ચંદ્રમુખી તેના ગર્વનું ખંડન કરવાને હાથમાં પુષ્પનો દાર લઇ અગાસીમાં ઉભી હતી ! નવ વાગે રમણિક ઉપર ગયો અને એની બહાલી રમા દાદર પર અવાજ સાંભળી સંતાઇ ગઇ. રમણિક ઉપર આવ્યો તો પ્રિયતમા ન જોઇ.

“અરે ! હજી કેમ ન આવી ?—ચાલ, હુંજ તેડી લાવું—” કહી પાછો ફર્યો. એટલામાં તો રમા હજી પગે પાછળથી આવી ને તેની આંખો દબાવી ઉભી રહી.

“એ તો હવે પકડાઈ ગઈ ! મસ્તીખોર, છોડી દે મને !—”

“એમ તે કંઈ છોડાય ? ચોરી કરવા આવેલો ચોર પકડાય તો તેને કાંઈ છોડે ખરું ?”

“ નહિ છોડે એમ ! તો બલે. તારા આ કોમળ હાથો મારી આંખપર દબાઈ રહેશે તો પશુ મને તો આનંદજ મળવાનો. ”

રમાએ હાથ દૂર કર્યા અને વ્હાલમના ગળામાં એક હાથ નાંખી ખુરશી પાસે લઈ આવી. ત્યાર પછી ધુબ્બહાર પડેરાવી, પ્રિયતમના નયનમાં નયન મીલાવી એક પળ સ્તબ્ધ રહી.

“ હવે તું તારી મસ્તી છોડશે ? ”

“ મેં શું મસ્તી કરી, વ્હાલા ? તમારા તરફ જોઈં થજી નહિ એમ ? ”

પ્રિયતમાને પોતાની ગોદમાં ખેંચી, તેના મોજક અધરપર વ્હાલથી સુખ્યન કરતા રમણિક બોલ્યો :

“ મસ્તીખાર ! આટલી બધી મસ્તી કરતાં તું ક્યારે શોખીઈ ? ”

“ તમને વ્હેંચને વળી !—”

રમા સ્નેહમત્ત નયને પ્રિયતમને જોઈ રહી. અને રમણિક પોતે જગતમાં છે એ વાત તદ્દન ભૂલી ગયો !

(સમ્પૂર્ણ)

“ વસન્તમાલા ” આફ્રિકા, તરફથી આવી સુંદર-રસીલી-પ્રેમપૂર્ણ તથા હિંદુસ્તાન વાર્તાઓ પ્રગટ થાય છે.

નમુના માટે બે આનાની ટિકિટ મોકલો.

પાર્વતી મં-શન, આન્ટરોડ, મુંબઈ.

ધ્રુપદ છે !

છપાય છે !

નવલકથાઓની મહારાણી.

જ પ્રસિદ્ધ નવલકથાકાર મી. જ્યોર્જ વિલિયમ રેનોલ્સની

મિસ્ટ્રીઝ ઑફ ધી કેર્ટ ઑફ લંડન

માંના

અદ્ભુત અને આશ્ચર્યચકિત કરનારા અનહદ
નથી ભરેલા ભયંકર ઘોરાળાઓ ઇંગ્લાંડના ઉમરાવ
રૂળના કાવતરાં, ત્યાંના લૂંટારાઓ, બદમાસો, તથા
ટ્રિકટીવોના

દંગ કરી નાખનારા પરાક્રમો.

આખી દુનિયામાં આવી વાર્તા હજી સુધી

બહાર પડી નથી.

દરેક ગુજરાતી જાણનારાએ આ માલાના ગ્રાહક
થ, દુનિયાના મહાન્ નૉવેલીસ્ટની ઉત્તમ નવલકથા
વ્યવીજ જોઈએ.

દરેક ભાગની કિંમત ફક્ત બે આના.

ગણથી નામ નોંધાવો,

વસન્ત એન્ડ કંપની,

પાર્વતી મંશન, ગ્રાન્ટરોડ, મુંબઈ.

છૂટક વેચનારા પ્રમાણિક એજન્ટો જોઈએ છે.

સ્રીઓની સુંદરતા શામાં છે ?
કાળા-રેશમ જેવા-ચળકતા વાળોમાં છે એ
તેવા વાળ બનાવવા માટે-

કામિનીઆ ઑઈલ.

(રજીસ્ટર્ડ)

એ એક જગપ્રસિદ્ધ અને સ્રીઓનું માનીતું, સુગંધિથી ભરપૂર તેલ છે. આ બાળકોને માટે પણ સરખું અને ઘણું જ ઉપયોગી અને ફાયદાકારક છે.

તે ખરી પરતા વાળોને અટકાવી મજબૂત બનાવે છે અને શાન્ત રાખે છે, તે સુગંધમય ખુશબો આપે છે અને બાલ સાફ કરવા માટે તે મનોરંજક તેલ છે. ગુણોથી તે જગતનું બહુમુલ્ય અને માનીતું તેલ થઈ હોવાથી જ સ્રીઓના મુખ્ય શૃંગારરૂપ મનાય છે.

તમારા વાળને માટે તેલ ખરીદતી વખતે હકીકત પાસેથી કામિનીઆ ઑઈલ જ માગજો.

કિં. શીશી ૧ નો રૂ. ૬) વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૩-૦-૦
જુદું. ૩ શીશીના રૂ. ૨-૧૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૭-૦
લખો:—

ધી એંગ્લો ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમિકલ
જુમામસજીદ—મુમ્બઈ

